

Doctorand Andrei Macar

Universitatea „Georg August” - Göttingen



**Christine CHAILLOT (ed.), *The Dialogue Between The Eastern Orthodox and Oriental Orthodox Churches*, Volos Academy Publications, Volos, 2016, 519 pp.**

Volumul adus în discuție aici este o colecție de studii și documente privitoare la dialogul teologic dintre Bisericile Ortodoxe Răsăritene și Bisericile Ortodoxe Orientale (Vechi-Orientale sau Necalcedoniene)<sup>53</sup>. El reprezintă cea mai nouă contribuție academică majoră dedicată acestui subiect. Dialogul teologic tematizat în volum intenționează să conducă cele două familii de Biserici spre unitate deplină, lămurind chestiunile teologice, practice, istorice și



<sup>53</sup> Această familie de Biserici cuprinde Biserica Coptă din Egipt, Biserica Armeană, Biserica Siro-Ortodoxă (denumită, polemic, Siro-Iacobită), Biserica Etiopiană Tewahedo, Biserica Ortodoxă Siriacă Malankara (siro-ortodocși autocefali din Kerala, India), și Biserica Ortodoxă din Eritreea. Timp de secole, ele au fost desemnate cu denumirea peiorativă de „Biserici monofizite”, care apare pentru prima dată în jurul anului 690 la Anastasie Sinaitul, și le atribuie mărturisirea unei hristologii eretice (eutihianismul, condamnat la Sinodul de la Calcedon din 451). Întrucât aceste Biserici nu au, în realitate, nicio legătură cu hristologia eretică a lui Eutihie, ele pot fi denumite „Biserici Miafizite”, folosind un termen provenit din formula hristologică a lui Chiril al Alexandriei – „μία φύσις τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένη” („o singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvântul”), care arată mai bine originea hristologiei Bisericilor Necalcedoniene (provenită de la un sfânt al creștinismului calcedonian). O altă denumire potrivită este cea de „Biserici Ortodoxe Orientale”, stabilită printr-o convenție din anii '80 pentru distingerea între cele două mari tradiții ale creștinismului din Răsărit. Pentru mai multe informații, a se vedea p. 17 a prezentului volum și Pauline ALLEN, „Monophysiten”, în: *Theologische Realenzyklopädie*, H.-R. BALZ et al, vol. XXIII, Walter de Gruyter, Berlin, 1994, p. 219.

filologice care au determinat separarea lor graduală după sinodul de la Calcedon (451). Dialogul actual dintre ortodocși și vechii-orientali a început mai întâi la nivel neoficial, prin patru întruniri organizate la Aarhus (1964), Bristol (1967), Geneva (1970) și Addis Abeba (1971). Concluziile primelor discuții i-au entuziasmat pe participanți, care au primit acordul Bisericilor lor pentru a stabili metodologia și calendarul unui dialog teologic oficial. Astfel, în anul 1985 au început, la Chambésy (Geneva), discuțiile oficiale, fiind continuate, în 1989, la Mănăstirea „Anba Bishoy” din Egipt, apoi, în anii 1990 și 1993, din nou la Chambésy. Delegațiile celor două familii de Biserici au constatat că mărturisesc aceeași învățătură hristologică, chiar dacă o exprimă prin formulări diferite<sup>54</sup>. Cu toate acestea, dialogul teologic oficial s-a blocat la discuțiile despre problematica ridicării anatemelor, a recunoașterii unor sinoade ecumenice și la alte chestiuni practice, iar în anii care au urmat mulți sceptici, minoritari, dar extrem de vocali, au reușit să oprească orice demers oficial. Prin urmare, este foarte necesară revenirea la o abordare lucidă și academică a subiectului, care să pregătească reluarea dialogului oficial, iar acest volum reprezintă un pas important în această direcție.



Cartea adună 34 de studii ale unor teologi consacrați din cele două familii de Biserici despre diferite aspecte patristice, teologice, liturgice, canonice și practice care trebuie discutate în scopul avansării spre unitatea eclezială. Ea se încheie cu o serie de comunicate oficiale despre evoluția dialogului, cu mai multe texte considerate de editor esențiale pentru desfășurarea lui, precum și cu o scurtă cronologie a întâlnirilor de dialog de până acum.

Volumul este coordonat de doamna Christine Chaillot (n. 1950), cercetătoare și autoare ortodoxă din Elveția (Patriarhia ecumenică). Ea

<sup>54</sup> Despre istoria dialogului neoficial și a celui oficial, a se vedea: Marius FLORESCU, *Etapele unui dialog uitat. Spre comuniunea sacramentală deplină dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Ortodoxe Orientale*, Ed. Eurostampa, Timișoara, 2007 (Ed. Astra Museum/Eurobit, Sibiu/Timișoara, <sup>2</sup>2018).

a publicat, ca editor sau ca autor, mai multe volume și studii despre istoria Bisericii Ortodoxe în secolul al XX-lea, despre teologia și spiritualitatea Bisericilor din Orient și despre dialogul ortodocșilor răsăriteni cu vechii orientali. O bună parte dintre acestea au fost traduse și în limba română<sup>55</sup>. Christine Chaillot mai este cunoscută în teologia românească și prin conferințele pe care le-a susținut, în ultimul deceniu, la diferite facultăți de teologie ortodoxă din țara noastră<sup>56</sup>.

Colecția de studii și documente este prefațată de patriarhul ecumenic Bartolomeu (p. 15). Sanctitatea Sa subliniază susținerea oferită de Patriarhia ecumenică acestui dialog teologic și își exprimă speranța că volumul va contribui „la încurajarea și informarea clerului și a laicilor, precum și a conducătorilor Bisericii și a mediului academic cu privire la importanța relațiilor și a dialogului” cu

<sup>55</sup> A se vedea, între altele, volumele și studiile: C. CHAILLOT (ed), *Biserica Ortodoxă din Europa de Est în secolul XX*, trad. L.D. Samuelsson, Ed. Humanitas, București, 2011; C. CHAILLOT, A. BELOPOSKY (eds), *Pentru unitate. Dialogul teologic dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Vechi Orientale*, trad. Pr. A. Pavel, A.-M. Cojocărescu, Ed. Astra Museum, Sibiu, 2014; *O scurtă istorie a Bisericii Ortodoxe din Europa Occidentală în secolul XX*, trad. E. Mărginean, Ed. Renașterea, Cluj Napoca, 2017; *Rolul imaginilor sfinte și cinstirea icoanelor în Bisericile Ortodoxe Orientale. Tradițiile Siriacă Ortodoxă, Coptă și Etiopiană*, trad. E.M. Mărginean, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2018; „Dialogul dintre Bisericile Ortodoxe Răsăritene și Bisericile nealcedoniene sau Bisericile Ortodoxe Orientale”, trad. D. Buda, în: *Revista Teologică*, 1/2019, pp. 7-22; *Biserica Asiriană a Răsăritului. Istorie și geografie*, trad. E.M. Mărginean, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2021.

<sup>56</sup> A se vedea, între altele: Pr. Georgian PĂUNOIU, „Conferință despre Bisericile Vechi-Orientale”, în: *Ziarul Lumina*, 27 mai 2013, disponibil la: <https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/stiri/conferinta-despre-bisericile-vechi-orientale-81877.html>; Pr. Andrei GROSU, „Dialog cu profesoara Christine Chaillot”, în: *Ziarul Lumina*, 15 ianuarie 2019, disponibil la: <https://ziarullumina.ro/regionale/moldova/dialog-cu-profesoara-christine-chaillot-140667.html>; Doru MARCU, „Cercetătoarea Christine Chaillot din Geneva a conferențiat la Craiova”, în: *Ziarul Lumina*, 21 ianuarie 2019, disponibil la: <https://ziarullumina.ro/regionale/oltenia/cercetatoarea-christine-chaillot-din-geneva-a-conferentiat-la-craiova-140804.html> (accesat la 14 noiembrie 2021).



Bisericile Vechi Orientale. Urmează apoi o introducere generală a editorului, în care sunt prezentate, succint, încercările de dialog teologic (pp. 17-19 – începute încă din secolul al V-lea sub împăratul Zenon, continuate sub Iustinian și Heraclius, apoi abandonate în perioada cuceririlor arabe și reluate, între secolele IX-XII, de Biserica Bizantină și cea Armeană; după opt secole de pauză, discuțiile au fost reluate în anii '60), temele asupra cărora este necesar un consens pentru a putea ajunge la comuniunea euharistică (pp. 19-25) și stadiul dialogului la nivelul anului 2015 (pp. 25-27).

Prima parte a volumului este intitulată „Perspective ortodoxe răsăritene” (pp. 29-270) și este împărțită în șase capitole.

Primul dintre ele (pp. 31-38) este constituit de republicarea unui studiu al mitropolitului Damaskinos al Elveției (†2011)<sup>57</sup>, în care avem o prezentare succintă a dialogurilor teologice de până acum dintre cele două familii de biserici.



Cel de-al doilea capitol, „Calcedonul și aspectele patristice”, începe cu studiul părintelui John A. McGuckin, cu titlul „Hristologia miafizită a Sf. Chiril al Alexandriei și diofizitismul calcedonian” (pp. 39-54 – între altele, discută pe larg terminologia și implicațiile ei hristologice). Capitolul se încheie cu două studii despre Sever al Antiohiei, semnate de preoții Andrew Louth (pp. 55-63) și John Behr (pp. 64-73 – republicat<sup>58</sup>), care îl prezintă pe primul patriarh miafizit al Antiohiei dintr-o dublă perspectivă: ortodoxă și orientală.

Cel de-al treilea capitol este intitulat „Calcedonul și aspectele teologice” și cuprinde șase studii. Două dintre acestea îi aparțin teologului Georgios Martzelos: „Caracterul chirilian al definiției de credință de la Calcedon” (pp. 74-93) și „Ortodoxia și erezia anti-calcedonienilor potrivit Sf. Ioan Damaschinul” (pp. 147-159). Altele

<sup>57</sup> Studiul a fost publicat inițial în: C. CHAILLOT, A. BELOPOPSKY (eds), *Pentru unitate. Dialogul...*, pp. 73-89.

<sup>58</sup> Studiul lui John BEHR, cu titlul „Severus of Antioch: Eastern and Oriental Orthodox Perspectives”, a fost publicat inițial în: *St. Nerses Theological Review*, III (1998), 1-2, pp. 22-35.

sunt semnate de patrologul Norman Russell, „Formula *mia-physis* a lui Chiril al Alexandriei în cadrul dezbaterilor hristologice din secolele V-VI” (pp. 94-112), și de teologul Ilias Kesmiris, „Aspecte controversate în hristologia lui Dioscor al Alexandriei” (pp. 113-133). Capitolul al treilea mai cuprinde contribuția părintelui Cyril Hovorun cu titlul „Chestiunea voințelor și energiilor în perspectiva dialogului dintre ortodocșii răsăriteni și ortodocșii orientali” (pp. 134-146) și se încheie cu un studiu al părintelui Vasile Răducă, „Teologii români și dialogul cu bisericile vechi orientale (sau bisericile ortodoxe orientale)” (pp. 160-185).

Cel de-al patrulea capitol din prima parte a volumului cuprinde un singur studiu, aparținându-i editorului Christine Chaillot. Este vorba despre o expunere privitoare la rolul icoanelor și al venerării lor în rândul creștinilor vechi-orientali (pp. 186-196).

Capitolul cinci conține mai întâi republicarea contribuției părintelui John H. Erickson, intitulată „Anatema: un obstacol pe calea reunificării?” (pp. 197-203)<sup>59</sup>, iar apoi publicarea traducerii în engleză a studiului mai vechi al profesorului Vlassios I. Phidas: „Condițiile pentru refacerea comuniunii bisericești dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Vechi Orientale: ridicarea anatemei și autoritatea bisericească responsabilă” (pp. 204-221)<sup>60</sup>.



Prima parte a volumului se încheie cu cinci studii grupate în capitolul al șaselea, în care sunt formulate întrebări despre dialog și se fac mai multe propuneri în vederea obținerii unității. Mai întâi, mitropolitul Franței, Emmanuel Adamakis (Patriarhia ecumenică), publică studiul „Dialogul bilateral dintre Bisericile Ortodoxe Răsăritene și Bisericile Ortodoxe Orientale: provocările și viitorul lui” (pp.

<sup>59</sup> Studiul lui John H. ERICKSON, cu titlul „Anathema: An Obstacle to Reunion”, a fost publicat inițial în: *St. Nerses Theological Review*, III (1998), 1-2, pp. 67-75.

<sup>60</sup> Studiul a fost publicat inițial în limba neogreacă, în: *Εκκλησία*, LXXI (1994), pp. 26-30, 70-73, 106-108.

222-236), iar mitropolitul Ilarion Alfeyev scrie despre „Dezvoltarea dialogului ortodocșilor răsăriteni cu cei orientali din perspectiva Patriarhiei Moscovei” (pp. 237-240). Urmează două contribuții ale unor ierarhi din Patriarhia Antiohiei: episcopul Demetrios Charbak evaluează dialogul oficial și face mai multe observații importante despre Dioscor al Alexandriei și Sever al Antiohiei pe baza celor mai recente studii, precum și despre unele aspecte practice, canonice și liturgice (pp. 241-252); mitropolitul Georges Khodar contribuie cu un scurt eseu, în care impulsionează eforturile pentru obținerea unității între cele două familii de Biserici (pp. 253-255). Prima parte a cărții se încheie cu studiul teologilor Nikolaos Asproulis și Pantelis Kalaitzidis, intitulat „Care Ortodoxie? A cui erezie? Un comentariu ortodox răsăritean asupra rupturii dintre bisericile ortodoxe răsăritene și cele ortodoxe orientale” (pp. 256-270).



Partea a doua a volumului are titlul „Perspective ortodoxe orientale” și este compusă din două capitole. Primul dintre ele, „Studii despre hristologie din perspectiva ortodocșilor orientali”, debutează cu tema „Hristologia Bisericii Ortodoxe Copte” (pp. 273-287), prezentată de preotul Shenouda M. Ishak și de diaconul Anthony Bibawy. Urmează contribuția reprezentantului tradiției siro-ortodoxe, mitropolitul Mor Polycarpus Aydin, cu titlul „Hristologia siro-ortodoxă și definiția de credință de la Calcedon” (pp. 288-300), apoi două studii despre Biserica Armeană: „Tradiția hristologică armeană” (pp. 301-316), semnat de arhimandritul Shahe Ananyan, și textul catolicosului Ciliciei, Aram I, „Sfântul Nerses cel Milostiv și unitatea Bisericii: relațiile bisericești armeano-bizantine (1165-1173)” (pp. 317-328) – o compilație a mai multor pasaje dintr-o carte de-ale sale cu același titlu, după cum semnalează editorul<sup>61</sup>. Secțiunea se încheie cu studiul reprezentantului tradiției etiopiene, Getatchew Haile: „Hristologia Bisericii Ortodoxe Etiopiene Tewahedo” (pp. 329-348).

<sup>61</sup> A se vedea: ARAM I, *Saint Nerses the Gracious and Church Unity: Armeno-Greek Church Relations (1165-1173)*, Armenian Catholicosate of Cilicia, Antelias (Liban), 2010.

Capitolul al doilea cuprinde patru contribuții și este intitulat „Studii despre hristologia bisericilor ortodoxe orientale pe baza textelor liturgice”. Doamna Donna Rizk deschide secțiunea cu studiul „Hristologia în dumnezeiasca Liturghie, în rugăciunile și în imnele Bisericii Ortodoxe Copte” (pp. 349-362), iar preotul Baby Varghese, reprezentantul tradiției siro-ortodoxe malankara din India, contribuie cu studiul „Hristos în liturghia siro-ortodoxă” (pp. 363-377). Ultimele două studii sunt „Hristologia și Sfânta Jertfă din tradiția armeană” (pp. 378-386), al preotului Michael Daniel Findikyan, și „Credința hristologică a Bisericii Ortodoxe Etiopiene reflectată în liturghia ei” (pp. 387-395), al lui Getatchew Haile.

Cea de-a treia parte a cărții discutate aici cuprinde un interviu, studii și prezentări care se încadrează la tema „Calcedonul și dialogul practic”. Un număr de șapte contribuții publicate aici arată interacțiuni concrete între cele două familii de Biserici, prima fiind un interviu cu arhimandritul ucrainean Antony Novitskiy (pp. 399-400). Urmează două prezentări ale unor reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe din Bulgaria, arhimandritul Avksentii Delipapazov (pp. 401-403) și teologul Kostadin Nushev (pp. 404-407 – relația cu armenii). Secțiunea continuă cu studiul teologului suedez Michael Hjälms, „Despre cooperarea ortodocșilor răsăriteni cu ortodocșii orientali în Suedia și în SUA” (pp. 408-414), și cu studiul teologului bielorus Stanislau Paulau, cu titlul „Dialogul practic dintre Biserica Ortodoxă Etiopiană Tewahedo și familia Bisericilor Ortodoxe Răsăritene” (pp. 415-422). Partea a treia se încheie cu prezentarea lui George Alexander (Biserica Ortodoxă Siriacă Malankara) despre „Orthodox Cognate Page Society”, o asociație pentru promovarea unității pan-ortodoxe (pp. 423-426), precum și cu prezentarea doamnei Christine Chaillot despre activitatea „Asociației pentru dialogul dintre ortodocșii răsăriteni și ortodocșii orientali”, pe care dumneai a înființat-o la Paris în anul 2000 (pp. 427-431).

Cea de-a patra și ultimă parte a volumului este formată din „Anexe (cu documente și texte)”. Ea cuprinde 29 de titluri, între care regăsim



comunicatele dialogului oficial și documentele de consens asupra hristologiei (pp. 435-446)<sup>62</sup>, comunicate ale unor întâlniri mai noi ale „Comitetului teologic inter-ortodox” pentru dialogul dintre cele două familii de biserici, emise în anii 2004 și 2015 (pp. 447-450), declarații comune, poziționări față de dialog și scrisori oficiale (pp. 451-459)<sup>63</sup>, precum și anumite scrieri considerate de editor esențiale pentru dialogul dintre Bisericile Ortodoxe Răsăritene și Bisericile Ortodoxe Orientale (pp. 460-510)<sup>64</sup>. Volumul se încheie cu o cronologie a dialogului teologic și cu o listă în care sunt prezentați, succint, cei care au contribuit cu texte la realizarea cărții.

Volumului îi lipsește o bibliografie a lucrărilor citate în notele de subsol, dar chiar și o bibliografie generală a textelor esențiale despre



<sup>62</sup> Documentele au fost publicate și în: C. CHAILLOT, A. BELOPOPSKY (eds), *Pentru unitate. Dialogul...*, pp. 151-179.

<sup>63</sup> Cu excepția acordului pastoral dintre creștinii copti și cei greci din Egipt, din anul 2001, toate acestea sunt publicate și în: C. CHAILLOT, A. BELOPOPSKY (eds), *Pentru unitate. Dialogul...*, pp. 92-114.

<sup>64</sup> Cinci dintre aceste texte au fost publicate și în: C. CHAILLOT, A. BELOPOPSKY (eds), *Pentru unitate. Dialogul...*, pp. 196-224: „Scrisoarea lui Chiril al Alexandriei către Ioan al Antiohiei (433)”, „Sever al Antiohiei despre Hristologie – extrase”, „Sever al Antiohiei «Despre Întruparea lui Dumnezeu-Cuvântul» – extrase”, „Mărturisirea împăratului etiopian Claudius-Gelawdewos (1555) – extrase”, „Declarația Bisericii Ortodoxe Etiopiene (1970) – extrase”. Cele care nu au mai fost publicate până acum în colecții de studii și documente despre acest dialog teologic sunt: PAPA SHENOUDA III, „Natura lui Hristos – extrase”, p. 463; † BISHOY AL DAMIETTEI, „O denumire greșită folosită împotriva susținătorilor patriarhului Dioscor, cum că ei ar fi monofiziți”, p. 464; V.C. SAMUEL, „Studii suplimentare asupra hristologiei lui Sever al Antiohiei”, pp. 467-488; „Răspunsul catolicosului Sf. Nerses la scrisoarea lui Manuel, marele rege al grecilor, despre adevărata mărturisire de credință a Bisericii Armene”, pp. 489-492; extrase din mărturisiri de credință ale patriarhilor etiopieni Tewoflos și Pawlos, din anii 1970, respectiv 1992 (pp. 496-497); Arhim. Avgustin NIKITIN, „Episcopul Porfirie Uspensky și Bisericile Vechi Orientale (la centenarul morții sale)”, pp. 498-508; C.-F. FROST, V. GUROIAN, J. HADDAD-MOSHER, V.-G. ZAHIRSKY, „În speranța restaurării comuniunii dintre Bisericile Ortodoxe Răsăritene și cele Ortodoxe Orientale”, pp. 509-510.

dialogul teologic dintre ortodocși și vechii-orientali s-ar fi potrivit foarte bine scopului urmărit de editor și ar fi fost utilă pentru cei interesați să aprofundeze studierea lui. De asemenea, pentru a localiza mai ușor informații specifice și pentru a da un caracter mai academic cărții ar fi fost utilă realizarea unui indice tematic. Nu în ultimul rând, având în vedere că în volum au fost acceptate și contribuții deja publicate în alte locuri, ar fi fost oportun să fi fost preluate în anexe și poziționări ale unor teologi sau comunicate ale unor biserici care au privit cu scepticism rezultatele dialogului oficial și ale celui neoficial (chiar dacă unele sunt argumentate deficitar), cum ar fi, între altele, poziția teologului Panagiotis Trembelas<sup>65</sup>, poziția unor mănăstiri din Muntele Athos<sup>66</sup>, a patriarhului Diodor al Ierusalimului (1980-2000)<sup>67</sup> ori a bisericilor din Grecia, Bulgaria sau Georgia<sup>68</sup>. Acest lucru ar fi oferit cititorilor o imagine mai clară asupra modului în care a fost receptat dialogul și asupra provocărilor care stau în fața celor interesați de continuarea lui.

În ciuda acestor câteva lipsuri, consider că volumul editat de Christine Chaillot este o lucrare necesară dezbaterii ecumenice. În primul rând, el arată modul riguros în care s-a desfășurat dialogul



<sup>65</sup> A se vedea: „Ορθοδοξία και Μονοφυσιτισμός. Α’”, în: *Ο Σωτήρ*, XII (1971), 528, pp. 673-675; „Ορθοδοξία και Μονοφυσιτισμός. Β’: Αφορισμός και Ανάθεμα”, în: *Ο Σωτήρ*, XII (1971), 529, pp. 689-691, 698; „Ορθοδοξία και Μονοφυσιτισμός. Γ’: Ο Τόμος του Λέοντος”, în: *Ο Σωτήρ*, XII (1971), 530, pp. 705-706; „Ορθοδοξία και Μονοφυσιτισμός. Μόνον Οικουμενική Σύνοδος”, în: *Ο Σωτήρ*, XIII (1972), 533, pp. 17-19.

<sup>66</sup> A se vedea: „Memorandum of the Sacred Community of Mount Athos Concerning the Dialogue between the Orthodox and Non-Chalcedonian Churches”, disponibil la: [http://orthodoxinfo.com/ecumenism/mono\\_athos.aspx](http://orthodoxinfo.com/ecumenism/mono_athos.aspx) (accesat la 18 noiembrie 2021). Conținutul acestui text nu ne spune care sunt mănăstirile athonite care l-au susținut.

<sup>67</sup> J.H. ERICKSON, „Anathema: An Obstacle...”, p. 69 (sau p. 199, în volumul discutat aici).

<sup>68</sup> Marius FLORESCU, „Recunoașterea acordurilor teologice dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Vechi-Orientale (II)”, în: *Altarul Banatului*, XXIII (2012), 1-3, pp. 111-113.

teologic de până acum dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Vechi Orientale și invită reprezentanții celor două familii de Biserici la continuarea lui, după o perioadă îndelungată de pauză. În al doilea rând, pornind de la rezultatele obținute în trecut, multe studii din volum oferă noi impulsuri și soluții pentru unele probleme pe care criticii dialogului le-au semnalat în ultimii treizeci de ani. În al treilea rând, volumul se distinge de alte cercetări pe aceeași temă prin faptul că adună perspective academice asupra hristologiei atât din partea teologilor răsăriteni, cât și din partea teologilor orientali. Un loc special între contribuțiile acestora din urmă îl ocupă studiile despre reflectarea hristologiei lor în textele liturgice, care arată și mai clar că ei nu mărturisesc o hristologie monofizită, deci eretică. În al patrulea rând, un element de noutate al volumului este spațiul acordat dialogului practic dintre cele două familii de Biserici, care ne pune înaintea impactul concret asupra vieții Bisericii pe care l-a avut dialogul teologic de până acum.



Prin urmare, volumul prezentat aici este un instrument de lucru util în vederea relansării dialogului teologic dintre creștinii răsăriteni și cei vechi-orientali, care ajută la cunoașterea mai bună a relațiilor dintre ei și constituie un fundament pentru cercetările ulterioare. Nu ne rămâne decât să o felicităm pe Christine Chaillot pentru inițiativă și pentru modul în care a structurat această carte.